

A SZŐLŐTERMESZTÉS FEJLESZTÉSE A KORMÁNYHATÁROZAT IRÁNYELVEI ALAPJÁN*

KOZMA PÁL
az MTA rendes tagja
Kertészeti Egyetem, Budapest

Az 1010/1973. (IV. 1.) sz. Kormányhatározat jelentősége

A Heves megyei Akadémiai Kertészeti Napok Szőlőtermesztési Szekciójának ebben az évben kettős funkciója van:

— *egyik* funkciója — a hagyományos akadémiai napok keretében a Heves megyei szőlőtermesztés helyzetének, problémáinak a tanulmányozása, a problémák megoldására javaslatok kidolgozása;

— *a másik* funkciója — az ugyancsak hagyományossá, ill. rendszeressé vált Országos Szőlészeti és Borászati Tudományos Tanácskozás keretében az ország legfontosabb szőlőtermesztési kérdéseinek a felvetése és megvitatása.

Ennek a két funkciónak egyidőbeni ellátását egyrészt az indokolja, hogy a kormányhatározatból adódó feladatok általában valamennyi borvidéken azonosak, bár ugyanakkor lehetnek eltérések is, másrészt a megyei különleges problémák megvitatása más megyék és borvidékek számára is irányadó lehet.

A Heves Megyei Akadémiai Napok és ezzel kapcsolatban az ez évi Országos Szőlészeti és Borászati Tudományos Tanácskozás jelentőségét és felelősségét különösen fokozza az a tény, hogy a kormányhatározat történelmi jelentőségű a szőlőtermesztés vonatkozásában, amelynek a megvalósításához tanácskozásunk jelentős indító és a sikereket megalapozó állásfoglalásokat, javaslatokat adhat.

Tanácskozásunkat nem kezdhethjük meg anélkül, hogy ne tekintenénk vissza, ne vizsgálnáink meg önkritikusan az előző tanácskozások témáit, ajánlásait. Elég csak átlapoznunk az 1968. évi tanácskozásunk anyagát összefoglaló „A magyar szőlőtermesztés sorskérdései” c. és az 1971. évi tanácskozásunkról tájékoztató „A szőlőtermesztés biztonságának növelése” c. könyveket. De feleleveníthetjük emlékezetünkben a távolabbi évek könyvekben meg nem őrzött vitáit, tanácskozásait is. Nem lelkiismeretünket akarom megnyugtani, amikor ezeknek a tanácskozásoknak reális helyzetelemzésére, helyes

* Előadás a Heves megyei Akadémiai Kertészeti Napon. Eger, 1973. június 15.

problémalátására, jövőbe látó és mutató megállapításaira, szőlőtermesztésünk és borgazdaságunk fejlesztését célzó reális javaslataira utalok.

1968-ban még többen különösnek és indokolatlannak tartották hogy „a magyar szőlőtermesztés sorskérdéseinek” a megvitatását tűztük napirendre. Ma már világosan érzékelhető, hogy abban az időszakban jogosan beszélhetünk már a „sorskérdésekről”, s kötelességünk volt ilyen élesen felvetni. S mi sem bizonyíthatja, mint az utóbbi évek és különösen idei telünk és tavaszunk, hogy milyen jelentősége van a szőlőtermesztés biztonsága növelésének is.

A Magyar Tudományos Akadémia Agrártudományok Osztályának Kertészeti Bizottsága, a Heves megyei Tanács VB, a Magyar Agrártudományi Egyesület és annak Heves megyei Szervezete tehát jelentős tevékenységet indított el ezekkel a tanácskozásokkal. Különösen nyomtatásban megmaradt dokumentumai (ajánlások, könyvek) a következő, a kormányhatározatból eredő feladataink megoldásához, szőlő- és borgazdaságunk fejlesztéséhez irányt mutató források, s megítélésem szerint nélkülözhetetlen eszközök.

Az 1010/1973. (IV. 1.) sz. kormányhatározatnak a Magyar Közlöny ez évi 25. számában megjelent szövege szűkszavú, csupán a szőlőültetvények korszerűsítésének és az új ültetvények létesítésének állami ártámogatásáról rendelkezik. A kormányhatározat megszületésének indoklásául szolgáló részletes és tudományos alaposságú „Előterjesztést”-t csak kevesen ismerhetik. A mélyebb részletekbe menő „Végrehajtási utasítás”, amely a kormányhatározat realizálását szabályozza, még nem jelent meg. Úgy vélem, azonban, hogy ennek ellenére is tanácskozásunkkal eléje mehetünk, sőt kell is mennünk feladatainknak, hiszen alapvetően ismerjük már azokat. Fel kell készülnünk előre azok sikeres megvalósítására.

Ami az 1010/1973. (IV. 1.) kormányhatározat jelentőségét illeti, úgy vélem, nem elhamarkodott, ha róla úgy nyilatkozunk, hogy döntő, történelmi jelentőségű, új természetstörténeti folyamatot indíthat el, illetve a II. ötéves tervidőszak alatt elindult, de a III. és IV. ötéves tervidőszak alatt lelassult, megtorpant fejlődési folyamat elől nyithatja fel az akadályozó sorompókat. Várható hatását csak a korszakos jelentőségű 1896. évi V. törvénycikkével s az 1959. évi 23. tvr.-ével hasonlíthatjuk össze.

Korszakos jelentőségét mindenekelőtt annak tulajdoníthatjuk, hogy olyan ökonómiai és főleg technikai szabályozókat, követelményrendszert tartalmaz, amelyek lehetővé teszik, sőt kényszerítik a tudomány és technika legkorszerűbb vívmányainak a szőlőtermesztésben való alkalmazását, és ezzel szőlőtermesztésünk elmaradottságának a teljes felszámolását és az élenjáró országok közé való felzárkózását. S lehet olyan hatékonyságú, hogy az egyesek által „válságosnak” ítélt helyzetből is gyorsan a felemelkedés útjára tereli szőlőgazdaságunkat. Jellegét, célját tekintve eltér az 1959. évi 23. tvr.-től, amelynek a szándékai között ott találjuk a tsz-ek segítségét, s gyenge termő-

képességű területek hasznosítására való ösztönzést. Ez a kormányhatározat racionális termelésfejlesztési törekvéseket kíván megvalósítani, amint azt még részletesebben is megvitatjuk.

Várható hatását, hatékonyságát már országszerte mérlegelik, vitatják. Egyesek szerint az előirányzott ártámogatás kevés ahhoz, hogy szőlőtermesztésünk alakulására döntő hatású legyen, mások jelentősnek tartják és már fel is készültek arra, hogy igénybe vegyék. Változó a vélemény az ártámogatáshoz kapcsolódó követelményekről, azok teljesítésének a lehetőségeiről. Azokkal érthetünk egyet, akik úgy vélik, hogy ha jelenlegi helyzetünkben nem is nagymértékű ez az állami támogatás, de jelentős ösztönzést adhat, hiszen az eljövő közeli időszakra is több milliárd forintos beruházási alapot biztosíthat szőlőgazdaságunknak. Technikai megkötöttségei, követelményei is szigorú fegyelemmel megvalósíthatók, ha a tervezett tudományos szakmai, korszerű technikai és anyagi bázison, jó szervezethez, reális ütemezéssel indul el, s ha levonjuk az előző időszak tanulságait és felhasználjuk tapasztalatait.

Nem lehet tanácskozásunk feladata, hogy a kormányhatározat és annak végrehajtása tárgyában megjelenő utasításokat, illetve ma még azok tervezeteit részleteiben ismertessük és vitassuk. Ezek egyes részleteikben még formálódhatnak, változhatnak. Nem változhatnak azonban döntő jelentőségű rendelkezéseikben, amelyek tulajdonképpen hatékonyságuk biztosítékai. Ezeket szeretném felvetni vitaindítás céljából.

Szőlőtermesztésünk helyzete, feladatai

Szőlőtermesztésünk élelmiszer- és népgazdasági jelentőségét mindig meghatározta az általa előállított termékek — főleg a szőlőgyümölcs és a bor belső fogyasztási, másrészt exportjelentősége. A szőlő és a bor iránti társadalmi igény és kereslet, exportlehetőségek hullámzóan változóak voltak a múltban és azok napjainkban is. A szőlő gyümölcsként való fogyasztásával kapcsolatban általánosan kedvező a társadalmi értékítélet. A bornak mint szesztertalmú italnak, élvezeti cikknek a társadalmi értékét az antialkoholisták támadják, de ennek ellenére motorizálódó korunkban is az étkezéshez kapcsolt kulturált borfogyasztásnak jelentős bázisa van és úgy ítélnék — lesz a jövőben is világszerte. A statisztikai adatokból úgy tűnik, hogy az évi borfogyasztás nemzetközi átlaga növekedik.

Magyarország szőlőtermesztésének igazolható volumenét az elmúlt években végzett számítások a következőkben adják meg:

- az 1 főre jutó hazai évi átlagos borfogyasztás
- várható és igazolható alakulása 40—45 l
- országos átlagban 4—4,5 millió hl

— az 1 főre jutó szőlőlé-fogyasztás	10—15	l
országos átlagban	1—1,5	millió hl
— az 1 főre jutó étkezési szőlő fogyasztása	12	kg
országos átlagban	1,2	millió q
— a borexport évi lehetősége	1,5—2	millió hl
— a szőlőexport évi lehetősége	300 000	q
— <i>a friss fogyasztásra és feldolgozásra szükséges</i> <i>szőlőtermés mennyisége</i>	10,7—13	millió q szőlő
— az ennek megtermeléséhez szükséges terület, ha 50 q/ha országos átlagtermést veszünk alapul	214 000—260 000	ha
— ha a reális számítások szerint a nem túl távoli jövőben (1980—1985) elérhető 80 q/ha országos átlagtermést vesszük alapul	133 750—162 000	ha
— <i>ha a sokéves átlagban elérhető 60 q/ha országos</i> <i>átlagtermést vesszük alapul, akkor a szükséges</i> <i>termés előállítható</i>	178 333—216 666	ha-on.

Megállapítható tehát, hogy megközelítően mintegy 160 000—180 000 ha árutermelő üzem elégíthetné ki a hazai szőlő-, bor- és egyéb szőlőtermék szükségletet. Az előző időszak termeléspolitikája s az 1010/1973. sz. kormányhatározat is ezt tűzte ki célul, emellett foglalt állást az 1968. évi egri tanácskozás is.

Hogy alakultak az elmúlt három 5 éves tervidőszakban ennek a célnak az eléréséhez a feltételek?

Az ötvenes évek végén, a második és a harmadik öt éves tervidőszakban mintegy 68 ezer ha szőlő telepítettünk. 1965 végére a szőlőültetvények összterülete elérte a 250 000 ha-t. Viszont 1969-től kezdődően ismét erősebben kezdett csökkenni a telepítési kedv és 1972 végére az ültetvények összes területe már csak 218,5 ezer ha volt, azaz 1965-höz képest 11%-kal csökkent.

A jelenlegi területnek 41%-a — 90 000 ha — van a nagyüzemek birtokában, amiből az állami gazdaságok és termelőszövetkezeti közös gazdaságok területén művelnek 70 ezer hektárt (az összterület egyharmadát). A korszerűnek tekinthető nagyüzemi jellegű ültetvények területe mindössze 47 ezer ha, tehát az összes terület 80%-án kisüzemi termelési rendszer a jellemző.

A területcsökkenéssel párhuzamosan az összes termés is csökkenő tendenciát mutat (4,5 millió hl bor). Csak az állami gazdaságok és a termelőszövetkezetek egy részének ültetvényeiben kielégítő a termelési színvonal, amelyekben az átlagtermés az elmúlt 5 év átlagában 60 q/ha szintre emelkedett.

A vizsgálatok szerint az utóbbi két évben a negatív változások felgyorsultak, a IV. öt éves terv időszakára kitűzött céljaink nem valósulnak meg. A termesztés rentabilitása romlott. Az okokat az alábbiakban találhatjuk meg:

— A gazdaságpolitikai ösztönzők (ártámogatás stb.) 1968-ig kedvezőek

voltak (70%), 1969-től kevésbé kedvezőek lettek (50%), 1971-től pedig erősen csökkent a támogatás mértéke. Az ún. történelmi borvidékek közül a Tokaj-hegyaljai 50%-os, a Badacsonyi, Egri, Mátraaljai, Szekszárdi, Somlói és a Villány-siklósi borvidék 30%, a többi borvidéken a telepítésekhez nem adtak ártámogatást.

— A szőlőgazdaságban foglalkoztatott kézi munkaerő csökkent, a termelési költségek a felhasznált ipari eredetű anyagok és eszközök mennyiségének és árának emelkedésével növekedtek, ugyanakkor a felvásárlási árszínvonal változatlan maradt. Az 1972 előtt végrehajtott ár- és jövedelempolitikai intézkedések a szőlőtermesztést általában „elvonó” jelleggel érintették.

— A szőlőültetvények jelentős hányada (mintegy 20–25%-a) elsősorban a kisüzemi magántulajdonban levő ültetvények olyan kedvezőtlen lejtős, rossz kitettséű és géppel nem művelhető területeken, továbbá rossz víz- és tápanyaggazdálkodású, sivó homokbuckás területeken vannak, amelyekben csak nagy, rendelkezésre nem álló ráfordításokkal lehetne növelni a termés-átlagokat és kialakítani a korszerű, gépesített termesztés feltételeit.

— A szőlőterületnek mintegy a fele 30 évnél idősebb, hanyatló korú, tehát csökkenő termőképességű.

— Az ésszerű, viszonylag legnagyobb teljesítőképességű és termésbiztonságú fajtaösszetételt, fajtaszerkezetet még nem sikerült kialakítani.

— Az ültetvények talajának termőképességét országosan még nem tudtuk a kívánatos szintre növelni. A tápanyagellátás mértéke csak az állami gazdaságokban kielégítő, ill. kezdi elérni az optimális szintet, amelyekben a műtrágyafelhasználás hatóanyagban 9 q/ha, szervesztrágyából pedig 103 q/ha. A mezőgazdasági termelősövetkezetek közös gazdaságaiban az átlagos hatóanyag felhasználás 2 q, a szervesztrágya felhasználás pedig 45 q/ha.

— Az ültetvények szerkezete és berendezése viszonylag csak kisebb arányban korszerű és alkalmas a korszerű intenzív gépesített művelés bevezetésére, a termésátlagok növelésére, az önköltség csökkentésére. Az újtól való félelem, a magas színvonalú biológiai és technikai ismeretek és tapasztalatok hiánya, a hagyományokhoz való konzervatív ragaszkodás lelassította a korszerű technika bevezetésének a lehetőségét.

— A hatékony növényvédelem teljeskörűen nem terjedt el, helyenként és időnként jelentős termés kiesést okozott mind a lejtős, mind a síkterületű szőlőkben.

A kormányhatározat megvalósításának feltételei és tényezői

Ahhoz, hogy a válságos helyzethől szőlőgazdaságunk a fejlődés útjára lépjen, meg kell teremteni a műszakilag magas színvonalú és jövedelmező termelés lehetőségét.

A magas műszaki színvonalú gazdaságos és jövedelmező nagyüzemi termelés alapfeltétele jelenleg nálunk az évi termésátlag 50 q/ha fölé emelése, a legfejlettebb szőlőtermesztő államokkal való versenyképességünk biztosítása pedig a 80–100 q/ha-t megközelítő átlagtermések. Megvannak-e ennek hazánkban, illetve borvidégeinken a környezeti feltételei? Megállapíthatjuk általában, hiszen erre legjobb bizonyítékaink élenjáró szocialista nagyüzemeink (a Balatonboglári ÁG, Kunbajai ÁG, Kiskunhalasi ÁG, Gyöngyös–Domoszlói ÁG stb.), hogy — bár szeszélyes időjárásunk sok meglepetést tartogat — a borvidégeink területén a szükséges korrekciók után megvannak a nagy termésátlagok (80–150 q/ha) alapfeltételei, annak ellenére, hogy egyes mediterráni vagy mediterrán jellegű országok lehetőségeivel (150–300 q/ha) tartósan nem rendelkezünk.

Eddigi vizsgálataink és tapasztalataink alapján tisztáztuk, hogy a fenti cél elérésének a tényezői nálunk a következők:

— Az extrém, kis termőképességű, futóhomok és sekély rétegű, köves talajok, a nem vagy drágán gépesíthető, nagy költséggel teraszosítható erősen lejtős területek kivonása a szőlőtermesztésből, illetve jó termőképességű talajok és jól gépesíthető területek engedélyezése szőlőtermesztésre. Ehhez szükséges az erózió elleni védelem és az általános vízrendezés megvalósítása. Ez a biztosítéka annak, hogy a 180–200 000 Ft/ha telepítési beruházás és a termelési költségek jövedelmezően megtérülhetnek.

— A talajok feltöltése (20–30 mg/100 g talaj P_2O_5 , 40–70 mg/100 g talaj K_2O) és évi rendszeres visszapótlása a szükséges növényi tápanyagokkal (9–12 q NPK tiszta hatóanyag), amelyek klímaviszonyaink között biztosítják a szükséges vegetatív és terméstömeg (300–500 q/ha biomassza) megtermelését. Ahol rendelkezésre áll az öntözővíz, ott a természetes csapadékhiány pótlása (nálunk maximum 800 mm/év mennyiségig) lehet a maximális termés elérésének egyik legfontosabb feltétele.

— A legésszerűbb s ugyanakkor a legbiztonságosabb fajtaszerkezet (összetétel) és -arány kialakítása. Mindenekelőtt szükséges az intenzív nagyüzemi termelésre legalkalmasabb fajták összetételének a meghatározása, kellő arányú szaporítása és telepítése. Szükséges a speciális termelési irányzat alapján meghatározni a fehér- és vörösbort, továbbá a csemegeszőlőfajták területi arányát s a fajtacsoport leggazdaságosabb összetételét.

— Az ültetvények kedvezőbb korösszetételének kialakítása az üzemileg előregedő ültetvények rendszeres felújításával.

— A zárt gépesített termesztéstechnológiai rendszer követelményeinek megfelelő ültetvényyszerkezet (sorközszélesség, tőketávolság, parcellaméret, táblarendszer, úthálózat, útszélesség), tőkeművelésmód, tőketerhelés és metszés mód, támrendszer, fitotechnika, trágyázás, talajművelés, öntözés, növényvédelem és termésbetakarítás kialakítása és általános elterjesztése.

A felsorolt tényezők valamennyien szükségesek a termésátlagok ugrás-

szerű növeléséhez, mivel egyrészt a biológiai potenciál növelését, másrészt a terméshibafokozását alapozzák meg. A mi viszonyaink közt az utóbbiak egyenlő fontosságúak az előbbiekkal.

Megítélésem szerint a kormányhatározatot előkészítő minisztertanácsi előterjesztés, másrészt a készülő végrehajtási utasítás olyan irányban fog hatni, hogy a szőlőgazdaságunk termőkapacitását növelő fent felsorolt legfontosabb tényezők érvényre juthassanak.

Milyen rendelkezések várhatók ilyen irányban a végrehajtási utasítástól?

A területi potenciál növelésének vonatkozásában:

— A határozat hatályának (1973—1975) időszakában új ültetvényeket csak ott szabad létesíteni, ahol a környezeti és közgazdasági tényezők kedvezőek, a terület fekvése a termelési célnak megfelel: előnyben részesülnek azok a területek, amelyeknek a lejtése nem haladja meg a 10%-ot, s ahol a talaj összetétele szőlőtermelésre alkalmas, vagy gazdaságosan azzá tehető, azaz a tápanyag feltöltésének a feltételei biztosítottak. Ezzel egy évszázados állami és szakmai követelményt tört meg a kormányhatározat, tehát azt, hogy szőlőt telepíteni csak egyéb mezőgazdasági növények termesztésére nem, vagy kevésbé alkalmas területekre (homok, futóhomok, hegyoldalak) lehet.

Az új rendelkezés összhangban van a korszerű nagyüzemi árutermelés igényeivel, s feloldja a földvédelmi törvénynek a szőlőtermesztést érintő szigorát, természetesen a borvidékek keretein belül, a koncentráció elvi követelményei szerint.

— Kötelezővé teszi az állami támogatást igénybevevők részére az új ültetvények létesítésekor s az ültetvények korszerűsítésénél a talajoknak az optimális tápanyagtartalom szintjére való feltöltését. Az állami támogatás jelentős részét a tápanyagok beszerzési költsége alkotja. A műtrágya bedolgozását laboratóriumi talajvizsgálatok előzik meg, s az ellenőrzést is ezzel a módszerrel végzik, ill. végezteti majd az illetékes hatóság.

A fajtaszerkezet és a fajták szaporítóanyagtermesztése vonatkozásában:

— Az újabb hazai és nemzetközi összehasonlító vizsgálatok, piaci tapasztalatok megerősítették azt a nézetet, hogy hazánk környezeti viszonyai első sorban a minőségi borok és a jó minőségű asztali borok termelésének kedveznek, ezek termelése nálunk a leggazdaságosabb.

Az a vélemény megdőlt, hogy nálunk nincs a vörösbortermelésnek jelentősége. A hazai fogyasztók és a nemzetközi piacok is fokozottabb mértékben igénylik a vörösborokat, exportunkban is növekedik a vörösborkészítés technológia fejlődése

(az ún. melegítéssel eljárás). Ez tehát indokoltá teszi a vörösborszölőfajták területének az összterülethez viszonyított 20–30%-os fenntartását, természetesen a történetileg kialakult vörösborsvidékeken.

— Nem lenne helyes a csemege-szölőtermesztés mellőzése amiatt, mert nincs nagy export-jelentősége. Kétségtelen, hogy nem növelhető jelentősebb mértékben a csemege-szölő exportja, ebben nem lehetünk egyenlő erejű vetélytársa az európai piacokon a nagy mediterráni csemege-szölőtermesztő államoknak (Olaszország, Spanyolország, Görögország, Ciprus stb.). Nincsenek meg ehhez a klímafeltételek. Viszont a hazai lakosság ellátását nekünk kell mindenekelőtt biztosítanunk, ezt már a jelenlegi csemege-szölőfajtáinkkal is gazdaságosan megoldottuk. Mind a nagyüzemekben, mind a házikertekben ösztönözni szükséges a csemege-szölő termesztését.

— A szőlőfajtákat illetően is minden valószínűség szerint határozott követelményeket támaszt majd a végrehajtási utasítás. Az állami ártámogatást csak meghatározott fajták telepítése esetében lehet elnyerni. A hazai és honosított fajták közül telepítésre azokat engedélyezi majd a rendelet, amelyek kategóriájukban a magasművelésre a legalkalmasabbak, azaz termékenyek, termésük rendszeresen jól beérik, jó minőségű asztali bor, ill. minőségi és különleges minőségű bor készítésre jó alapanyagot adnak, a gépi szüretre is alkalmasak, termésük rothadásra nem hajlamos, a téli fagyokra kevésbé érzékenyek.

A fehérborszölőfajták közül pl. a Bouvier, Ezerjó, Chardonnay blanc, Furmint, Hárslevelű, Izsáki sárfehér, Korai pirosvelteleni, Kövidinka, Leányka, Olaszrizling (klónjai), Ottonel muskotály, Piros cirfandli, Piros tramini, Piros velteleni, Rajnai rizling (klónjai), Rizlingszilváni, Sárgamuskotály, Szürkebarát, Zöldszilváni, Zöld velteleni; *a vörösborszölőfajták közül* a Cabernet franc, Cabernet Sauvignon, Kadarka (klónjai), Medoc noir, Kékfrankos (klónjai), Oportó; *a csemege-szölőfajták közül* a Chasselas doré, Attila, Csabagyöngye, Cardinal, Favorit, Irsai Olivér, Kocsis Irma, Pannónia kincse érdemelnek mindenekelőtt támogatást, természetesen borvidékekre legalkalmasabb csoportosításban.

— A borszölőfajták közül a nyugat-európai származásúak területi arányának a növelése, megítélésem szerint az összterületeink mintegy 40%-os arányáig még indokolt, egyelőre nem nélkülözhetjük a tömegtermő pontuszi eredetű fajtákat sem az olesó asztali borok előállításához. Felváltásuk csak az új tolerans vagy rezisztens, termékeny, jó minőségű termék előállítására alkalmas termést adó fajtákkal lesz indokolt.

— A további fejlődés szempontjából nagy jelentőségű rendelkezés lesz a központi (150 ha nemes és 3,5 ha alany) és az üzemi törzstelepek (2500 ha nemes és 1100 ha alany) rendszerének a kifejlesztése, az új klón- és hibridfajták és külföldről behozott fajták üzemi kísérleti telephálózatának s a karantén telepeknek a kiépítése. A törzstelepek a telepítésre engedélyezett fajták

meghatározott arányú fajtatiszta és nagy biológiai értékű szaporítóanyagát fogja szolgáltatni. Az új fajták üzemi kísérleti ültetvényei lehetővé teszik az új fajtáknak az ediginél gyorsabb, módszeres értékelését és azok elterjesztésének előkészítését. A karantén telepek a külföldről behozott fajták (klónok) szaporítóanyagának egészségügyi megszűrését, a vírusmentesítési program megvalósítását lesznek hivatva szolgálni.

Az ültetvények kedvezőbb korösszetétele vonatkozásában:

— A kormányhatározat serkentő jellege, számos intézkedése együttesen hat majd az üzemileg előregedő ültetvények mielőbbi felújítására. Megítélésem szerint ebben a vonatkozásban is tételes rendelkezés kellene hogy szülessen, mivel a gyengén termő, magára hagyott vagy rosszul gondozott ültetvények nemcsak a tulajdonosnak, de a népgazdaságnak is teherterhel.

A „zárt technológiai rendszer” vonatkozásában:

Több mezőgazdasági (pl. búza, kukorica stb.), ill. zöldségnövény (pl. paradicsom) termelési rendszere szolgáltatja a modellt, ill. inspirál a szőlő „zárt” technológiai rendszerének a kialakításához.

Meg kell vallanunk, hogy a szőlőre még nem definiáltuk pontosan a „zárt”-ság fogalmát, inkább ösztönösen kezdtük alkalmazni. Megkísérelhetjük együttesen megfogalmazni és megmagyarázni a definíciót, természetesen nem a „lezártság” igényével. Vállalnunk kell ezt a feladatot, mert házigazdánk — Heves megye Tanácsa — is igényelte ezt szekcióülésünkötől.

A szőlőtermesztés zárt technológiai rendszere azt jelenti, hogy a végtermék (csemegeszőlő és bor, ill. szőlőlé stb.) előállítási folyamatában valamennyi műveletcsoport és művelet korszerű színvonalon álló ipari jellegű, gépesített, biológiailag, technikailag és szervezési vonatkozásban teljesen zárt rendszert képez.

A „technológia” fogalma az ipari termelés szótárából került a mezőgazdasági árutermelő nagyüzemekbe, s egyre inkább felváltja a „termesztési-eljárás”, „tenyésztési eljárás” fogalmat. A termesztés- vagy termeléstechológia a szőlőtermesztésben a terméket előállító „biológiai gép” — a szőlőtőke, illetve „gépcsoport” — az ültetvény létrehozására, termelési kapacitásának megalapozására, termelési évenként a vegetatív és generatív részek, ill. a termés (az ún. biomassa) termelésére, biztonságára irányuló műveletsor. Mindaddig, amíg a szőlőültetvényt hagyományos módon és kézzel művelhetjük meg (tehát nagyüzemekben manufakturaszerűen) nem beszélhetünk ipari jellegű technológiáról. S mindaddig, amíg csak egyes műveleteket vagy műveletcsoportokat (pl. a talajmunkákat és a növényvédelmi munkákat) tudunk gépesíteni, másokat (pl. a metszést, termésszedést) pedig nem, addig

nem beszélhetünk az ipari jellegű zárt (csak részleges vagy hiányos) technológiáról.

Zárt technológiává akkor válik a szőlőtermelés folyamata, ha a betakarításig, sőt a feldolgozásig valamennyi műveletet, műveletcsoportot gépesítünk, tehát az élőmunkát kiküszöböljük, illetve a minimálisra csökkentjük. A szőlőtermelés technológiája a vegetációs fázisokban a szőlő változó agrobiológiai igényeinek, tulajdonságainak, földművelési, fitotechnikai, növényvédelmi szükségleteinek megfelelően tagolódik műveletcsoportokra. Az egyes műveletcsoportok erőgépigénye, de különösen munkagépigénye lényegesen eltér. A munkagépek többnyire célgépek. A tudomány állásától és a technika, ill. gyártás szervezésétől függ az, hogy az egyes műveletcsoportok gépesítettsége, s a gépek minőségi és mennyiségi teljesítménye milyen fokú. A szőlőtermelési technológia egyes műveletcsoportjai közül a talajművelés, a növényvédelem, s újabban a természedés már teljesen gépesíthető, bár az egyes műveletcsoportok gépeinek teljesítőképessége eltér. Viszont a metszés és a trágyázás gépesítettsége még nem érte el a kellő technológiai követelményszintet, de már az is előrehaladott, tehát a technológia zártságát már biztosítják.

Ahhoz, hogy a zárt technológiát megvalósíthassuk, annak alapvető feltétele az ültetvények szerkezetének (sorköz és tőketávolság, parcellaméretek, úthálózat), a berendezéseknek (támasz-, öntöző- és növényvédelmi berendezések stb.), a tőkeművelés- és metszésmódoknak a technológiai követelmények szerinti kialakítása, ill. megépítése. Részben a nagy vegetatív teljesítőképességű tőkeállomány, részben a nagy termés kialakításához szükséges tápanyag, növényvédő- és gyomirtószerek kiválasztása, mennyisége és mennyiségi aránya függ a termőhelyi környezettől, de az ültetvény szerkezetétől, berendezésétől, tőkeművelés- és metszésmódoktól, tőketerheléstől s nem utolsósorban a fajtaösszetételtől is.

Akkor tehát, ha a korszerű zárt termelés-technológia ésszerű és kölcsönös viszonyosságban van a környezeti, termesztésbiológiai, ültetvényszerkezeti és -berendezési tényezőkkel, s ez az egység magas szervezési színvonalon funkcionál, akkor termesztési rendszer, illetve zárt termelés-technológiai rendszer jön létre. Ebben a rendszerben a fontos tényezők feltételezik egymást, egy vagy több tényező hiánya megszünteti a rendszert és a zártságot, s magas fokú fegyelem nélkül nem lehet kellő hatékonyságú.

Mivel szőlőtermelő nagyüzemeink borvidégeink eltérő domborzati talaj- és klímaviszonyai közt helyezkednek el, továbbá eltérő a termelési céljuk, így egyetlen zárt termelés-technológia nem lehet nálunk elegendő, ill. alkalmas. Szükséges lehet az alábbi alapmodellek kidolgozása

- síkterületi technológia
- lejtős területi technológia

- borszőlő technológia
- csemegezőlő technológia.

Tekintettel arra, hogy lényegében az előző 1,5–2 évtized tudományos kutatási eredményei és gyakorlati tapasztalatai alapján alakíthatjuk ki a zárt termelési technológiai rendszer egyes összetevőit s azok összefüggéseit, csak az új telepítésű, vagy az elmúlt időszakban létesített szélessoros, közép-magas (Royat kordon) és magasművelésű (Moser kordon, Sylvoz, ombrella stb.) ültetvényekhez alkalmazhatjuk ezeket a tiszta modelleket.

A kormányhatározat módot ad az előző évtizedekben telepített, de a korszerű művelést lehetővé nem tevő ültetvények korszerűsítésére, és a zárt termelés-technológiai rendszer bevezetésére. Sajnos a nagyüzemi ültetvények jelentős része is elesik még ettől a lehetőségtől részben az ültetvények kora, részben a korszerűsítés nehézségei, gazdaságtalansága miatt. Ezekben zárt technológiai termelési rendszer nem vezethető be, csak a termesztés kisebb-nagyobb fokú racionalizálásával lehet a gazdaságosságot növelni. Ez a rendszer csak fokozatosan, legalább 2–3 évtized alatt válhat nálunk általánossá. Az azonos borvidékeken létesült nagyüzemek környezeti technikai, közgazdasági viszonyai közt is lehetnek eltérések, így az alapmodellek kisebb-nagyobb fokú módosítása szükséges. Erre hivatottak az egyes üzemek szakvezetői.

A kormányhatározat alapvetően elősegíti a zárt technológiai rendszer általánossá válását részben azzal, hogy ártámogatást ad az előző időszakban létesített, de nem korszerű ültetvények korszerűsítéséhez (ez első ízben most fordul elő történelmünk folyamán), sőt a negyedik ötéves terv időszakában a korszerűsítésre ösztönöz elsősorban, másrészt azzal, hogy az új ültetvények létesítéséhez a területmegválasztást, talajjelőkészítést, a sor- és tőke-távolságot, a fajta és a tőkeművelésmód megválasztását szigorúan szabályozza.

Néhány különleges probléma

A fajták termesztési biztonságának a problémájával kapcsolatban meg kell vitatnunk az 1973. évi tavaszi tőkepusztulás okait.

Heves megye borvidégein s különösen a Mátraaljai Borvidéken ez év tavaszán már évtizedek óta nem tapasztalt arányú részleges és teljes tőkepusztulás jelentkezett. Tapasztaltuk ezt hazánk több borvidékén is kisebb mértékben. A fajták közül — s ez volt különösen a meglepő — a közismerten leginkább télálló fajták, mint pl. a Chasselas, a Leányka, a Piros tramini, a Szürkebarát stb. pusztulása nagyarányú, viszont a fagyérzékeny pontuszi fajták (pl. a Furmint, a Kadarka, a Piros szlankamenka stb.) tőkái jóval kisebb arányban sérültek. Az egyes fajták pusztulási százalékának és a sérülés mértékének a felvételezése a borvidéken megtörtént. A teljes kipusztulás aránya

termőhelyenként eltérő, elérte a 12–20%-ot is. A tőkék részleges sérülése az egyes karok kisebb részeire, egyes termőfejekre, egyes ágakra, valamennyi ágra, sőt a törzs kisebb-nagyobb részére terjedt ki. A jelenség nagy riadalmat keltett, s az okot a korszerű magasművelésben vélték felismerni. Az eddigi beható vizsgálatok szerint a pusztulást az alábbi több ok együttes hatása idézhette elő:

- a nagyarányú csapadékhány (évi 150–200 mm hiány) miatt bekövetkező száraz ősz, tél és tavasz, a szövetek szomjazása; a tőkék kedvezőtlen felkészülése a télre;
- az enyhe télre következő télvégi erős lehűlés, amely a téli fiziológiai nyugalmon átesett, s az intenzív anyagcserét megkezdő szárrészekben fiziológiai sokkot és szöveti elhalást okozott; ez különösen a téli fiziológiai nyugalmon gyorsabban áthaladó fajtákban okozott kárt.

A felsorolt okokat támasztja alá az a körülmény, hogy az öntözött ültetvényekben, jobb vízgazdálkodású talajokon jóval kisebb arányú a tőke-elhalás. A gombák és vírusok hatásának a feltételezése nem volt helytálló.

A kár kétségtelenül tetemes, amely eddig nagyon ritkán jelentkezett, de nem szabad a korszerű magasművelés következményének tekinteni. A részleges tőkeelhalás 2–3 éven belül regenerálható, az elhalt tőkét el kell távolítani és helyben zöldoltással pótolni, ha az még gazdaságos. Állami segítséget javaslunk a jelentősebb kárt szenvedett gazdaságoknak, s ez jelentkezhet a korszerűsítési ártámogatás formájában is.

A kormányhatározat megvalósulásának egyik legfontosabb feltétele lesz a telepítések ütemének s az ésszerű fajtaarányának megfelelő kiváló biológiai értékű szaporítóanyagtermelés. A II. ötéves tervidőszak alatt kifejlesztett gyökeresszövő- és oltványtermelés a III. és IV. ötéves tervidőszak alatt visszafejlődött (annak kb. 1/9-ére), nem képes jelenlegi helyzetében a várható növekvő szükségletet kielégíteni. A jelenleg meglévő 244 ha üzemi alany törzsszőlőültetvényt 1100 ha-ra kell növelni, hogy az oltványtermelés kellő ütemben megindulhasson. Ennek hiányában kevésbé megbízható és csökkent értékű külföldi importra kényszerülünk.

Alanyszőlőtermelésünk rekonstrukciójához ajánlatos a hazai származású Berlandieri × Riparia T 8 B, 5 C; TK 5 BB mellett az ezekből a fajtákból külföldön szelekcióval előállított újabb klónokat (SO4., Cosmo szelekciói stb.) is bevezetni, amelyek kevésbé hajlamosak hónaljhajítás képzésére és a hajtásai korábbi érésűek. Szükséges a sorközöknek legalább 3–3,5 m-re szélesítése. Vitatható problémák: az alanytőke művelés- és metszémódja, terhelése, trágyázása. Szerintem a sorközszélesség módosítása a legszükségesebb feladat nálunk az alanyvessző termesztés-technikájának a fejlesztésében.

Az oltványtermesztés fellendítéséhez szükséges lesz az oltógépek használatának bevezetése. A fogazó (Hengl-féle) és nyelvező (szovjet és bolgár

típusú) oltógépek egyaránt alkalmazhatók lesznek, az általuk készített oltványok biológiai értéke nem kisebb, mint a kézi oltványoké. Az oltószakmunkás hiány így lesz csökkenthető, ill. az oltás termelékenysége így lesz növelhető.

A gyökeres dugvány- és oltványkészítésben az eredési arány növelése érdekében elsősorban szükséges a vesszőanyag életképességének a megőrzése a szaporításra felhasználásig. A vesszők beéredési nedvességtartalmának, emellett a tartalék szénhidrátoknak a megőrzése annak biztosítása, hogy ugrászerű eredményjavulást érzünk el (a jelenlegi 30% körülről 50—55%-ra, vagy még magasabbra). A metszlapok forradásának s a gyökérképződésnek az elősegítésére, serkentésére eredményesen használhatók a serkentőszerek (naftilecetsav, indolilecetsav). A tőzegcserepes és a kartonos oltványkészítés lehetőségeit is ajánlatos kihasználni. A tudományos kutatások eddigi eredményeinek a felhasználásával s maximális technológiai fegyelemmel az elsőosztályú telepítési anyag kihozatali arányát nagymértékben tudjuk növelni.

A szaporítóanyag-termesztés kifejlesztésének s a szükséges szinten tartásának alapja a biztonságos termelés kialakítása. Ez csak úgy lehetséges, ha megteremtik az értékesítés biztonságának a feltételét, állami előrendelés formájában, árgarancia mellett, s a szaporítóanyag mennyiség értékesítésében esetleg bekövetkező nehézségek esetén alkalmazni lehet az állami intervenció más eszközeit is.

Az új telepítések és a korszerűsítés reális lehetőségei

A IV. ötéves tervidőszak hátralevő két évében, mintegy 10 ezer hektár szőlőültetvény korszerűsítését, s mintegy 5 ezer hektár új szőlőültetvény létesítését lehet megvalósítani. A hangsúlyt a korszerűsítésre kell tennünk, hiszen ezzel még a viszonylag fiatal (20 évnél nem öregebb) ültetvények korszerűgépesített (zárt technológiai rendszerben) művelésének, másrészt a természetátlagok növelésének a feltételeit teremthetjük meg. Az új ültetvények telepítésének az ütemét csak olyan arányban ajánlatos növelni, ahogy az optimális fajtaösszetételt, a talajok tápanyagfeltöltését biztosítani tudjuk.

Elsődleges fontosságú a következő 2 év alatt a szaporítóanyag-termelő bázis kiépítése úgy, hogy az V. ötéves tervidőszakban mintegy 15 ezer hektár, a VI. ötéves tervidőszakban pedig mintegy 17 ezer hektár új, korszerű nagyüzemi ültetvény létesítéséhez elegendő kiváló telepítési anyagot állíthasson elő (l. előbb is).

*

Előadásomban a kormányhatározattal kapcsolatban megjelenő végrehajtási utasítást nem ismertethettem teljes részletességgel, mivel az még nem jelent meg. Csupán arra törekedtem, hogy megvalósításának a szakmai feltételeit és lehetőségeit, s a vele kapcsolatos véleményemet kifejtsem.

Meggyőződésem, hogy a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány határozata korszakos jelentőségű lesz a magyar szőlőtermesztés fejlődésében, az állami támogatás Európa élvonalába segíti emelkedni szőlőgazdaságunkat mind technikai színvonalát, mind teljesítőképességét illetően. Hiszem, hogy valamennyiünk véleményét fejezem ki, ha azt mondom, hogy köszönettel fogadjuk az állami segítséget, s örömmel és meggyőződéssel vállaljuk a kormányhatározatból ránk háruló tudományos, szervező és szakmai feladatokat, hogy az a lehető legteljesebben megvalósuljon.